

جایگاه زیارت در نگاه ملا احمد نراقی

عبدالرحیم اباذری

چکیده

اهمیت و آداب زیارت پیامبر صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ و امامان معصوم عَلَيْهِمُ السَّلَام یکی از موضوعات مهم در شریعت محمدی است که از دیرباز مورد عنایت اندیشمندان شیعه و اهل سنت بوده است. فقیه و فیلسوف بزرگ، مرحوم ملا احمد نراقی نیز در این عرصه، یادداشت‌هایی دارد که می‌تواند برای علاقه‌مندان به اهل بیت عَلَيْهِمُ السَّلَام چراغ راه باشد و تأمل و دقت نظر را می‌طلبد. وی در این نوشتار، نخست به اهمیت، فضیلت و فلسفه زیارت ائمه عَلَيْهِمُ السَّلَام و در ادامه به آداب زیارت و سپس به نکات ظریف و در ظاهر کم‌اهمیت می‌پردازد که بسیار اهمیت دارند و بیشتر اوقات از این نکات غفلت می‌شود.

کلیدواژه: فضیلت زیارت، آداب زیارت، مشاهده مشرفه، ملا احمد نراقی، زیارت معصومان.

مقدمه

ملا احمد نراقی یکی از فقیهان بزرگ قرن دوازدهم هجری است که در سال ۱۱۸۵ قمری در نراق کاشان، دیده به جهان گشود. وی پس از کسب علم از محضر پدر، همراه وی به نجف اشرف هجرت کرد و از محضر علمایی چون وحید بهبهانی، سیدمهدی بحرالعلوم، شیخ جعفر کاشف‌الغطاء و آقا سیدعلی طباطبایی کربلایی (صاحب ریاض) بهره‌ها برد و به مقام عالی علوم اسلامی رسید. او از استادان شیخ انصاری به شمار می‌آید. (امین، ۱۴۰۳ق، ج ۳، ص ۱۸۴؛ قمی، بی‌تا، ص ۴۱)

در تجاوز قوای روسیه به ایران در سال ۱۳۴۱ق. وی همراه سایر فقهای بزرگ، حکم جهاد بر ضد تجاوزگران را صادر کرد و خودش نیز در کنار آیت‌الله سیدمحمد مجاهد در خط مقدم جبهه حاضر شد. این فقیه برجسته، افزون بر مبارزه با استعمار خارجی به جنگ با استبداد داخلی برخاست. نراقی از فقیهانی است که به ولایت فقیه معتقد بود. (جمعی از نویسندگان، ۱۳۸۳ش، ج ۵، ص ۱۸۶)

وی در بیشتر علوم، به ویژه فقه، اصول، ریاضی و نجوم تخصص داشت و حدود ۳۵ جلد کتاب در زمینه‌های مختلف نگاشت. کتاب مستند الشیعة فی احکام الشریعة، معراج السعادة در اخلاق و دیوان طاقدیس در شعر از آثار ماندگار او به شمار می‌روند. وی در سال ۱۳۴۵ق رحلت کرد و پیکر مطهرش به نجف اشرف منتقل شد و در جوار حرم امیر مؤمنان علیه السلام، جنب مقبره پدرش، ملامهدی نراقی آرام گرفت. (قمی، بی‌تا، ص ۴۱)

کتاب شریف معراج السعادة یکی از آثار مهم ملا احمد نراقی است که پس از بازگشت از نجف به زادگاهش نراق به درخواست بعضی از مؤمنان و علاقه‌مندان به تألیف آن همت گمارد. این اثر، خلاصه‌ای از جامع السعادات، تألیف ملامحمد مهدی نراقی (پدر ملا احمد) است که همراه اشعار و مطالب مفید و زیبا مجموعه‌ای شیوا و دلنشین را تشکیل داده است. در اهمیت این اثر، همین بس که مورد عنایت و سفارش بسیاری از علمای اخلاق است و

جامعیت ویژه‌ای دارد.

این کتاب، شامل یک مقدمه و پنج باب است که نراقی در آن به موضوعات مختلف اخلاقی پرداخته و مسائل آن را از حیث سه محور افراط و تفریط و اعتدال بررسی کرده است. باب پنجم آن به اسرار و آداب عبادات اختصاص دارد که در ذیل، ادامه و انتهایش تحت عنوان «مقصد هفتم» به بحث اسرار زیارت مشاهد مشرفه، فضیلت و اهمیت زیارت و آداب آن پرداخته است. در این مقاله، متن آن را به صورت نقل قول مستقیم مرور می‌کنیم:

اهمیت و فیه زیارت

«بدان که نفوس قویه قدسیه، خصوصاً نفوس مقدسه انبیا و ائمه علیهم‌السلام هرگاه از ابدان شریفه خود رحلت فرمودند و دست از بدن خود برداشتند و صعود به عالم مجرد نمودند، نهایت احاطه و غایت استیلا بر این عالم از برای ایشان حاصل می‌شود و تمامی امور این عالم در نزد ایشان منکشف و ظاهر می‌گردد و تمکن از تصرف و تأثیر در این عالم از برای ایشان حاصل می‌شود.

پس هر که به قبور مطهره ایشان حاضر شد، به جهت زیارت ایشان، بر او مطلع می‌گردند و از احوال زوار مرقد مطهرشان استحضار تام دارند و سؤالات و تضرعات و توسلات ایشان را می‌شنوند و نظر رأفت و مهربانی ایشان نسبت به مخلصان و نسیم الطاف ایشان برایشان می‌وزد و رشحات انوارشان برایشان افاضه می‌شود و پرتو التفاتشان برایشان می‌افتد. پس دامن شفاعت بر میان می‌زنند و از خدا طلب حوایج ایشان را می‌کنند و از درگاه الهی مسئلت برآمدن مطالب و آمرزش گناهان ایشان را می‌نمایند و همین است سرّ در ترغیب به زیارت پیامبر صلی‌الله‌علیه‌وآله‌وسلم و ائمه علیهم‌السلام.

علاوه بر اینکه در زیارت ایشان اظهار اخلاص و تجدید عهد ولایت است و باعث سرور ایشان و رواج امرشان و غمناکی دشمنان ایشان است. چگونه زیارت ایشان افضل طاعات و اقرب قربات نباشد و حال آنکه زیارت مؤمن از این جهت که مؤمن است باعث اجر عظیم و ثواب جزیل است.

و در شریعت مطهره ترغیب بسیار و تأکید بی‌شمار در خصوص آن وارد شده و از این جهت، طریقه هر طایفه بر این جاری شده که به زیارت مردگان خود روند و هرگاه زیارت مؤمنی چنین باشد پس چگونه خواهد بود زیارت کسی که خدا او را از هر خطایی معصوم کرده و از رجس و گناه پاک و مطهر گردانیده و او را بر همه خلایق مبعوث ساخته و حجت بر عالمیان فرموده و او را امام مؤمنین و مقتدای مسلمین پسندیده و بلکه به جهت او آسمان زمین را آفریده و او را راه و صراط و دلیل و نور و ضیاء خود قرار داده و امین بر مملکت خود و خلیفه در میان بندگان خود کرده». (نراقی، بی‌تا، ص ۶۷۰)

فضیلت زیارت در احادیث

«و مخفی نماند که اخبار بی‌حد و احادیث لاتعد در فضیلت زیارت قبور مطهره و مراقد منوره ایشان رسیده، حضرت پیغمبر ﷺ فرمود که هر که زیارت کند مرا بعد از وفات من، مثل کسی است که هجرت کند به سوی من در حیات من. پس اگر استطاعت آمدن به زیارت مرا نداشته باشید بر من سلام کنید که سلام شما به من می‌رسد و نیز همان حضرت به امیر مؤمنان فرمود: یا ابالحسن، به درستی که خدای تعالی قبر تو را و فرزندان تو را بقعه‌ای کرده است از بقعه‌های بهشت و عرصه‌ای از عرصه‌های آن و دل‌های خلق و برگزیدگان بندگان خود را مایل به آنها ساخته تا خواری و اذیت در راه شما را متحمل شوند و قبور شما را تعمیر کنند و به زیارت آنها آیند به جهت تقرب به خدا و دوستی پیغمبر او. یا علی، این طایفه مخصوص اند به شفاعت من و وارد می‌شوند بر حوض من و ایشان‌اند زیارت نندگان من و همسایگان من فردای قیامت در بهشت. یا علی، هر که تعمیر کند قبرهای ایشان را و محافظت کند آنها را مانند کسی است که یاری کرده است سلیمان بن داوود را بر تعمیر بیت المقدس و هر که زیارت کند قبور ایشان را معادل است با هفتاد حج بعد از حجة الاسلام و از گناهانش بیرون می‌آید تا حین مراجعت از زیارت شما، مثل روزی که از مادر متولد شده. بشارت باد تو را یا علی و بشارت ده دوستان خود را به نعمت‌هایی که هیچ چشمی ندیده و هیچ گوشی نشنیده و به خاطر احدی خطور نکرده؛ ولیکن جماعتی از اراذل مردمان سرزنش خواهند کرد

زیارت کنندگان قبور شما را؛ همچنان که سرزنش و عیب می‌کنند زن زانیه را به زنا. ایشان اند بدترین امت من که نمی‌رسد به ایشان شفاعت من و وارد نمی‌شوند بر حوض من». (علامه مجلسی، بی‌تا، ج ۹۷، ص ۱۲۰)

«و حضرت امام جعفر صادق علیه السلام فرمود که هرگاه یکی از شما در عمر خود حج کند و زیارت نکند حسین بن علی علیه السلام را، هر آینه خواهد بود تارک حقی از حقوق پیغمبر صلی الله علیه و آله؛ زیرا که حق حسین فریضه‌ای است از خدا واجب به هر مسلمی»، (ابن قولویه، سال، ص ۱۲۲) «و حضرت امام رضا علیه السلام فرمود: هر امامی را عهدی است در گردن دوستان و شیعیان خود و به درستی که از وفای به عهد ایشان، زیارت قبور ایشان است. پس هر که زیارت ایشان را کند، از روی رغبت و از راه تصدیق به آنچه گفته‌اند، ائمه، شیعیان ایشان خواهند بود در روز قیامت»، (همان، ص ۱۲۲) «و اخبار در فضیلت زیارت پیغمبر صلی الله علیه و آله و ائمه معصومین علیهم السلام خصوصاً زیارت حضرت سیدالشهدا علیه السلام و حضرت امام رضا علیه السلام و افضل بودن زیارت ایشان از حج و عمره و جهاد بی حد و نهایت است». (همان، ص ۶۷۱)

آداب زیارت

«چون فضیلت زیارت ایشان و سرّ آن‌ها را شناختی و بزرگی و جلالت قدر ایشان را دانستی، پس باید در هنگام دخول بر مراقد منوره و مشاهد مشرفه ایشان، نهایت تواضع و فروتنی و غایت تخضع و شکستگی کنی و در دل خود عظمت شأن و جلالت قدرشان را مستحضر گردی و متذکر حق عظیم ایشان و سعی‌شان در ارشاد مردم و رواج دین الهی شوی. پس چون به نزدیک مدینه منوره رسی و چشم تو بر آنجا و دیوارهای آنجا افتاد، متذکر شو که این شهری است که خدا از برای پیغمبر خود اختیار کرده؛ ولایتی است که در آنجا اساس شریعت بر پا شده و واجبات و مستحبات در آنجا قرارداد گشته و در آنجا پیغمبر خدا با دشمنان دین جهاد نموده و دین خدا را ظاهر کرده و تا حین وفات در آنجا ساکن بوده و تربت مقدس او در آنجا قرار یافته و چون به کوچه و بازار آن تردد کنی، قدم‌های همایون سید انس و جان روحی فداه را یادآور و تأمل کن که هیچ موضعی نیست؛ مگر اینکه جای قدم

عزیز او است. پس پای مگذار، مگر به سکینه و وقار و متذکر باش طریق راه رفتن آن سرور را و سکینه و وقار و خضوع و تواضع او از برای پروردگار و آنچه در سینه او بود، از علوم اولین و آخرین و اسرار حضرت رب العالمین و یاد آور رفعت شأن او را نزد خدا، حتی اینکه نام خود را با نام او قرین ساخته و کلام عزیز خود را بر او نازل فرموده. حضرت روح الامین و سایر ملائکه مقربین را به خدمت او فرستاده و منع فرموده که کسی آواز خود را بالای او بلند نسازد و یاد آور کسانی که به شرف ملازمت او مشرف گشتند و سعادت خدمت او را دریافتند و تأسف خور بر محرومی خود از این سعادت عظمی و تضرع کن به سوی خدا که در آخرت از صحبت آن حضرت، تو را محروم نسازد و امیدوار باش از آنجا که خدا ایمان به او را روزی تو ساخته و تو را از وطن خود به زیارت او برانگیخته و چون داخل مسجد شوی، بدان که اول موضعی که فرایض الهیه در آن به پا داشته شده است، آن عرصه مطهره است و آنچه مکان افضل خلق الله است در حیات و ممات و چون به جهت زیارت او بر در ایستادی، در نهایت خضوع و خشوع بایستی و او را زنده تصور کنی و نزدیک قبر مطهر منور بروی؛ چه فرق، میان حیات و ممات ایشان نیست. پس بدان که او مطلع است بر حضور تو و زیارت تو به او می‌رسد. پس شخص مقدس او را بر خیال خود متصور سازی و او را در مقابل خود بر تخت عظمت و جلال نشسته، تصور کنی و عظم و رتبه او را در دل خود حاضر کنی و چون از زیارت فارغ شوی به نزد منبر مطهر رو و دست خود را بر آن بکش و تضرع کن و حاجت خود را عرضه کن و بالا رفتن پیغمبر ﷺ را بر آن تصور کن که مهاجر و انصار در پای منبر، چشم‌ها بر جمال مبارکش دوخته و او به فصیح‌تر زبانی به حمد الهی و ارشاد مردم و مسائل حلال و حرام اشتغال دارد و از خدا مسئلت نما که در روز جزا تو را از او جدا نکند». (همان، ص ۶۷۲)

آداب زیارت در نجف

«و چون به زیارت امیر مؤمنان و سرور متقیان روی، چون داخل ارض مقدس نجف شوی، متذکر شو که آن، وادی سلام و موضع ارواح مؤمنان است و خدای تعالی، آن را اشرف

بقاع روی زمین کرده و هیچ مؤمنی نیست مگر اینکه بعد از موت روح او به آنجا می‌آید و با سایر مؤمنین قرین بوده، به تنعم مشغول است تا در روز قیامت کبری و خانه کرامت عظمی داخل گردد و آن زمینی است که خدا آن را مدفن وصی پیامبر خود کرده، بعد از آنکه مدفن آدم ابوالبشر و نوح شیخ‌المرسلین بود و آن حضرت ضامن شده که هر که در جوار او باشد شفاعت کند. پس از خدا طلب کن که خدا روح تو را به آنجا برَد و تو را در زمره مؤمنین کند و آنجا را مدفن تو سازد تا در جوار مولای خود دفن شده، به شفاعت او فائز گردی و چون به زیارت آن حضرت ایستادی متذکر رفعت شأن و بزرگی آن حضرت شو و قدر و مرتبه او را در نزد خدا و پیغمبر ﷺ یاد آور و آدابی که در زیارت پیغمبر مذکور شد، مراعات کن.» (همان، ص ۶۷۳)

آداب زیارت در کربلا

«و چون وارد زمین کربلا شوی به جهت زیارت سیدالشهدا روحی فداه، یاد کن که آن سرزمینی است که در آن فرزند رسول خدا را با فرزندان و یاران و خویشان شهید کردند و بیت و حرم او را در آنجا به اسیری بردند. پس محزون باش و داخل آن زمین مشو مگر ژولیده و غبارآلود، شکسته‌دل و غمناک و گریان‌وار. حرمت آن زمین را مستحضر شو و بدان که آن زمینی است که خدا در او شفا قرار داده و دعا را در آنجا مستجاب فرموده و در روز قیامت آن را بلندترین بقعه‌های بهشت خواهد ساخت و چون داخل حائر مقدس شوی به جهت زیارت و چشم تو بر ضریح مقدس آن سرور افتاد و ضریح اصحاب او که در دور او شهید گشته و در یک موضع در جوار او جمع شدند، پس اشخاص ایشان را در خاطر خود ممثل ساز و وقایع ایشان را یاد آور و بلا و محنت‌هایی که بر ایشان روا داده متذکر شو و حضرت اباعبدالله الحسین علیه السلام را تصور کن که در عرصه کربلا ایستاده و یک یک اصحاب به خدمت آن جناب می‌رسند و می‌گویند: «السلام علیک یا اباعبدالله» و اذن جهاد می‌گیرند و حضرت ایشان را اذن می‌دهند و هر یک تنها خود را به میدان می‌اندازند و می‌زنند و می‌کشند تا در راه او کشته می‌گردند و چون از حیات خود مأیوس می‌شوند، به آواز بلند فریاد می‌کنند

که «درکنی یا اباعبدالله» و آن شهسوار میدان شجاعت و یکه‌تاز معرکه شهادت بر سر او می‌تازد و او را از میدان می‌رباید و به سایر شهدا ملحق می‌سازد و امثال این وقایع را به خاطر آور و حزن و اندوه خود را تازه بساز و آرزو کن که کاش در این زمین با ایشان می‌بودی و بگو: «یا لیتنی كنت معهم فافوز فوزا عظيما»، یعنی ای کاش من با ایشان بودمی تا به رستگاری عظیم فایز گشتمی». (همان، ص ۶۷۳)

«پس سایر آداب را چنان‌که مذکور شد مراعات کن و همچنین در زیارت هر یک از ائمه علیهم‌السلام جلالت قدر هر یک را متذکر شو و حقوق او را یاد آور و آنچه مناسب مقام است به خاطر گذران تا زیارت تو قبول و بر این مرتبه فایز گردی. رزقنا الله و ایاکم شفاعتھم یوم الورد بحق الملک الودود». (همان، ص ۶۷۴)

نتیجه‌گیری

زیارت مشاهد مشرفه، فضیلت و آداب خاصی را دارد و زائران این اماکن متبرکه اگر آن‌ها را به درستی انجام دهند و مراعات کنند، این زیارت، آثار مثبت دنیوی و اخروی بسیاری خواهد داشت. مرحوم نراقی در کتاب ارزشمند معراج السعاده با روش و سلیقه خود به این موضوع اهتمام ورزیده و با زبان بسیار ساده و عامیانه به خوبی از عهده کار برآمده است.

منابع

۱. امین، سید محسن (۱۴۰۳ق). اعیان الشیعه، بیروت، دارالتعارف للمطبوعات.
۲. جمعی از مؤلفان (۱۳۸۴ش). گلشن ابرار، قم، نور سجاد.
۳. قمی، شیخ عباس (بی تا). فوائد الرضویه، بی جا، بی نا.
۴. نراقی، ملا احمد (بی تا). معراج السعاده، تهران، جاویدان.

